

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

น้ำถือเป็นปัจจัยหลักในการทำการเกษตร เพราะการทำการเกษตรทุกพื้นที่ที่จะขาดน้ำไม่ได้ การที่พืชได้รับน้ำชลประทานอย่างเหมาะสม และเพียงพอตลอดระยะเวลาที่พืชเจริญเติบโตจนถึงผลิดอกออกผล จะทำให้พืชได้รับผลผลิตเพิ่มมากขึ้น (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532) การจัดทำระบบชลประทานจึงเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรในการทำการเกษตรให้ประสบความสำเร็จมากขึ้น รวมถึงการฟื้นฟูและบำรุงรักษาเขตพื้นที่ชลประทานให้เหมาะสมต่อการรับส่งน้ำแก่เกษตรกรให้รับบริการอย่างทั่วถึง และการบริหารจัดการภายในกลุ่มผู้ใช้น้ำ

ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 3 โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง ตั้งอยู่ที่หมู่ 2 ตำบลแม่เหีะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีเนื้อที่ครอบคลุมทั้งหมด 56,098 ไร่ แบ่งเขตการส่งน้ำออกเป็น 4 หน่วย ได้แก่ หน่วยส่งน้ำที่ 6 หน่วยส่งน้ำที่ 7 หน่วยส่งน้ำที่ 8 และหน่วยส่งน้ำที่ 9 ซึ่งแต่ละหน่วยส่งน้ำได้แบ่งย่อยออกเป็นคลองซอยในการส่งน้ำ หน่วยส่งน้ำมีหน้าที่สำคัญในด้านการส่งน้ำตามปริมาณน้ำที่ได้มีการกำหนดไว้ในเขตพื้นที่ที่ได้รับผิดชอบ เพื่อใช้ในการอุปโภค บริโภค การประปา และการเกษตรซึ่งมีความจำเป็นมากที่สุด พื้นที่ที่อยู่ในการดูแลของฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 3 เป็นพื้นที่การเกษตรเป็นส่วนใหญ่ โดยมีพื้นที่ชลประทานในเขตทั้งหมด 29,098 ไร่ ดังนั้นการจัดสรรน้ำให้พอเพียงกับการเพาะปลูกพืชในแต่ละฤดูกาล จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากเกษตรกรกลุ่มผู้ใช้น้ำในการบริหารจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยกันคิดหา คำตอบในการร่วมมือกันแบ่งรอบเวรน้ำ จัดสรรน้ำให้กับกลุ่มผู้ใช้น้ำต้นสาย กลางสาย และปลายสาย คำนวณปริมาณน้ำให้เพียงพอกับความต้องการของเกษตรกรทั้งหมด เพื่อไม่ให้เกิด การขัดแย้ง การบุกรุกอาคารชลประทานเพื่อลักลอบขโมยน้ำในกรณีที่มีน้ำไม่เพียงพอ และการแย่ง น้ำกันระหว่างผู้ใช้น้ำ

หน่วยส่งน้ำที่ 7 สังกัดฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 3 ภายใต้โครงการส่งน้ำ และบำรุงรักษาแม่แตง ตั้งอยู่ที่ ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ มีสมาชิกเกษตรกร กลุ่มผู้ใช้น้ำที่มีรายชื่อทั้งหมด 388 คน มีพื้นที่รับน้ำ 13,504 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่ทำการเกษตร โดย พืชหลักได้แก่ ข้าว ถั่วเหลือง และลำไย รวมถึงการทำประมง (ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 3, 2554)

หน่วยส่งน้ำที่ 7 บริหารจัดการน้ำภายใต้การควบคุมดูแลจากโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง โดยการมีส่วนร่วมระหว่างเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่ชลประทานในการจัดประชุมกลุ่มผู้ใช้น้ำ ซึ่งกลุ่มเกษตรกรได้ร่วมตัว และมีการจัดตั้งกลุ่มขึ้นในปี พ.ศ.2539 เพื่อวางแผนการใช้น้ำของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำให้เป็นระบบ จัดตั้งผู้บริหารกลุ่ม คณะกรรมการ เพื่อให้ดำเนินการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำโดยเฉพาะในฤดูแล้ง โดยมีเจ้าหน้าที่ของกรมชลประทานคอยติดตาม รับฟังปัญหา ร่วมแก้ไข สนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มผู้ใช้น้ำ รวมถึงการกระตุ้นให้กลุ่มเกษตรกรจัดทำแผนปฏิทิน กิจกรรมประจำปี จัดทำบันทึกรายงานการประชุมกลุ่ม จัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย การดำเนินการให้ความรู้ และให้คำแนะนำถึงเทคนิคและวิธีการของการส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ดี (กรมชลประทาน, 2550) แม้ว่าหน่วยงานชลประทานได้จัดสรรน้ำให้กับเกษตรกรตามจำนวนไร่ที่ทำการเกษตรแล้ว แต่ปริมาณน้ำที่รับบางช่วงของการทำการเกษตรยังมีการขาดแคลนในบางส่วนของพื้นที่หน่วยส่งน้ำที่ 7 อีกทั้งยังเกิดความไม่พอดีระหว่างผู้ใช้น้ำต้นสายและปลายสาย และพบว่าเกษตรกรบางรายในฤดูแล้งยังมีการปลูกพืชที่ต้องการใช้ปริมาณน้ำมากในช่วงที่น้ำขาดแคลน แม้ว่าจะมีการแนะนำจากทางเจ้าหน้าที่ชลประทานให้หันมาปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อยในช่วงฤดูแล้ง รวมไปถึงการแย่งน้ำระหว่างเกษตรกรภายในกลุ่ม ทำให้การได้รับน้ำต่ำกว่าปริมาณที่ควรได้รับจริง ส่งผลให้เกษตรกรบางรายมีการลักลอบสูบน้ำของชลประทานไปใช้ ทำให้เกิดผลกระทบต่อการบริหารจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ซึ่งการจัดการน้ำนั้นมาจากการร่วมมือกันภายในของกลุ่มเกษตรกรที่ใช้น้ำชลประทานในการเพาะปลูกพืช

ดังนั้นผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาการจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำหน่วยส่งน้ำที่ 7 ภายใต้โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง เนื่องจากพบว่าภายหลังจากที่มีการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำในรูปแบบคณะกรรมการซึ่งมาจากตัวแทนเกษตรกรและทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ชลประทาน แต่ยังคงพบว่ายังไม่สามารถจัดการแก้ไขปัญหา และวางแผนการใช้น้ำให้เกิดความสมดุลได้ อีกทั้งช่วง 2 - 3 ปีที่ผ่านมาเนื่องจากสภาพความแปรปรวนของอากาศที่ส่งผลต่อปริมาณน้ำในชลประทานที่จำหน่ายให้เกษตรกรเพื่อใช้ในการเกษตรมีปริมาณลดลง ทำให้ต้องมีการวางแผนการทำงานแบบมีส่วนร่วมเพื่อบรรเทาปัญหาการขาดแคลนน้ำโดยเฉพาะการเพาะปลูกในฤดูแล้ง นอกจากนี้ผู้วิจัยคาดหวังว่าจากการศึกษาความเป็นมาของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ตลอดจนการบริหารจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำ จะนำสามารถข้อมูลที่นำไปใช้เพื่อสนับสนุนการจัดการน้ำที่ดีระหว่างกลุ่มเกษตรกรลดปัญหาความขัดแย้ง และการเตรียมตัวเพื่อรองรับสถานการณ์เกิดขึ้นจากความแปรปรวนของอากาศในอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาโครงสร้าง และการบริหารจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ภายใต้โครงการส่งน้ำ และบำรุงรักษาแม่แตง
- 2) เพื่อวิเคราะห์ประสิทธิภาพการจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ภายใต้โครงการส่งน้ำ และบำรุงรักษาแม่แตง
- 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการปรับปรุงในการจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ภายใต้โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษากิจการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำภายใต้โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง ทำให้เข้าใจพัฒนาการของกลุ่มผู้ใช้น้ำ การบริหารจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ประสิทธิภาพในการจัดการน้ำ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่มีผลต่อการบริหารจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำ เพื่อให้สามารถวางแผนทางปรับปรุงในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำ และโอกาสการขยายผลการวางแผนการใช้น้ำเป็นระบบระหว่างเจ้าหน้าที่ชลประทานและสมาชิกในกลุ่มผู้ใช้น้ำ และลดความขัดแย้งในการใช้น้ำเพื่อการเกษตร

1.4 สมมุติฐานในการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ตั้งสมมุติฐานไว้คือ กลุ่มผู้ใช้น้ำได้รับผลกระทบจากปริมาณน้ำที่ไม่เพียงพอในการทำการเกษตร ทำให้ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการน้ำภายในกลุ่ม

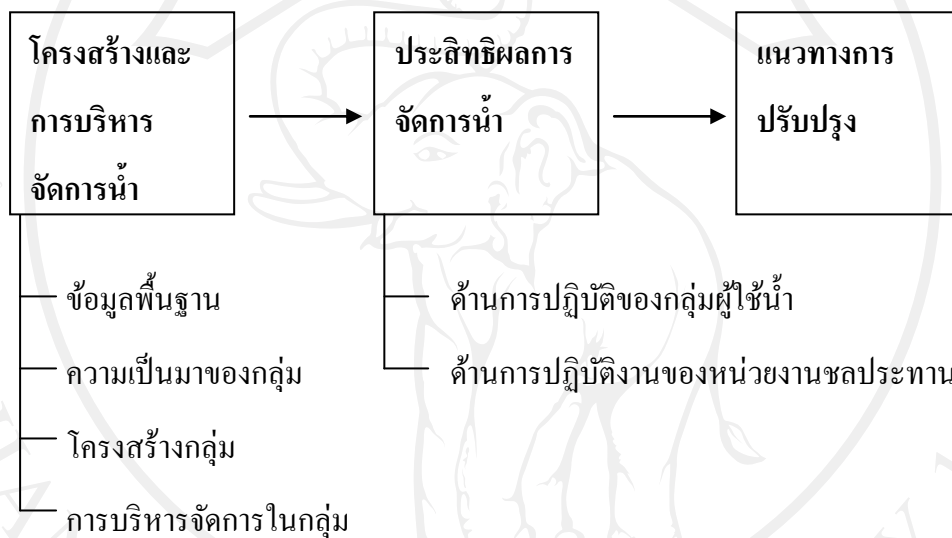
1.5 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้ทำการศึกษาเฉพาะกลุ่มผู้ใช้น้ำในหน่วยส่งน้ำที่ 7 โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เฉพาะกลุ่มผู้ใช้น้ำที่มีการทำการเกษตรในเขตพื้นที่ชลประทาน และใช้น้ำชลประทานในการทำการเกษตร

1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาการบริหารจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำ โดยแบ่งส่วนการศึกษาดังนี้

- 1) โครงสร้างและการบริหารจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำ
- 2) ประสิทธิภาพการจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำ
- 3) แนวทางการปรับปรุงในการจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำ

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1.7 นิยามคำศัพท์

กลุ่มเกษตรกร หมายถึง กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำในการทำการเกษตรของชลประทานที่อยู่ในพื้นที่ของหน่วยส่งน้ำที่ 7 ภายใต้อำเภอส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 3 โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง

กลุ่มผู้ใช้น้ำหน่วยส่งน้ำที่ 7 หมายถึง กลุ่มผู้ใช้น้ำในเขตพื้นที่ชลประทานชลประทานในหน่วยส่งน้ำที่ 7 ภายใต้อำเภอส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 3 โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง

การบริหารกลุ่ม หมายถึง การบริหารจัดการภายในกลุ่มผู้ใช้น้ำ การกำหนดกฎข้อบังคับภายในกลุ่ม การประชุมชี้แจงภายในกลุ่ม

การจัดการน้ำ หมายถึง การแบ่งรอบเวรน้ำ การจัดสรรน้ำในกลุ่มผู้ใช้น้ำ การกำหนดวันหรือระยะเวลาการรับน้ำในเขตพื้นที่การเกษตรของเกษตรกรผู้ใช้น้ำ

การมีส่วนร่วมของเกษตรกร หมายถึง การประสานงานภายในกลุ่มเกษตรกร การมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือปัญหาเรื่องการจัดการน้ำระหว่างกลุ่มเกษตรกร และเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่ชลประทาน การมีส่วนร่วมในการช่วยกันคิดหาทางแก้ปัญหาในการจัดการน้ำ การร่วมกันดำเนินการจัดการน้ำ และการมีส่วนร่วมกันในการรับประโยชน์

แนวทางที่เหมาะสม หมายถึง การบริหารจัดการน้ำที่เหมาะสมและพอเพียงต่อการใช้น้ำเพื่อทำการเกษตร

ประสิทธิผล หมายถึง การปฏิบัติงานที่สามารถทำให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยวัดจากคุณภาพของการบริหารจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำหน่วยส่งน้ำที่ 7 ด้านการปฏิบัติของกลุ่มผู้ใช้น้ำ และด้านการปฏิบัติงานของหน่วยงานชลประทาน